

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتاب چہارم

خروج جدید
دستورالعمل
مبانی و اصول

زیر نظر استاد محمد تقی فیاض بخش

سرشناسه:	امیری، مهدی، ۱۳۶۹-
عنوان و نام پدیدآور:	دستورات اخلاق توحیدی / زیر نظر محمدتقی فیاض بخش؛ به کوشش هیئت علمی موسسه فرهنگی هنری جلوه نور علوی <small>علیه السلام</small> ؛ پژوهش و تدوین مهدی امیری، مهدی رضایی.
مشخصات نشر:	تهران: فیض فرزنان، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری:	۴ ج؛ ۲۱/۵×۱۴/۵ س.م.
شابک:	دوره: ۶-۲۵-۵۷۹۶-۶۲۲-۹۷۸ ج ۱: ۳-۲۶-۵۷۹۶-۶۲۲-۹۷۸ ج ۲: ۳-۲۸-۵۷۹۶-۶۲۲-۹۷۸ ج ۳: ۳-۲۹-۵۷۹۶-۶۲۲-۹۷۸ ج ۴: ۳-۲۷-۵۷۹۶-۶۲۲-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی:	فیفا
مندرجات:	ج ۱. دوام طهارت. - ج ۲. انس با قرآن. - ج ۳. نماز اول وقت - ج ۴. نماز شب.
موضوع:	طهارت Taharat*
موضوع:	قرآن -- تلاوت Qur'an -- Reading
شناسه افزوده:	رضایی، مهدی، ۱۳۷۱-
شناسه افزوده:	Rezaei, Mahdi
شناسه افزوده:	فیاض بخش، محمدتقی، ۱۳۳۲ -
شناسه افزوده:	موسسه فرهنگی هنری جلوه نور علوی
رده بندی کنگره:	BP۱۸۵/۲
رده بندی دیوبندی:	۲۹۷/۳۵۲
شماره کتابشناسی ملی:	۹۱۷۲۸۳۲
اطلاعات رکورد کتابشناسی:	فیفا

دستورات اخلاق توحیدی

جلد چهارم: نماز شب

زیر نظر: استاد محمدتقی فیاض بخش

پژوهش و تدوین: مهدی رضایی - مهدی امیری

ناشر: فیض فرزنان

نوبت چاپ: اول، ۱۴۰۲

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۳-۲۹-۵۷۹۶-۶۲۲-۹۷۸

تلفن مرکز بخش: ۰۹۱۳۷۹۷۴۷۵۰

برای اطلاع از دیگر محصولات مؤسسه، عدد ۱۰ را به سامانه

۰۲۱۳۳۹۸۷۹۹۰ پیامک کنید.

جلوه نور علوی

موسسه فرهنگی هنری جلوه نور علوی

تلفن: ۰۲۱-۳۳۹۸۷۹۹۰

سایت: www.jelveh.org

کلیه حقوق مادی و معنوی

این اثر متعلق به مؤسسه

جلوه نور علوی علیه السلام است.

فهرست مطالب

۷	مقدمه
۷	نماز، بُراق اهل سلوک
۸	نفحات شب
۱۲	مقدمات بیداری سحر
۱۷	مداومت بر سحرخیزی
۱۸	نجوای عاشقانه با محبوب
۲۰	کیفیت نماز شب
۲۰	نماز شب امام رضا <small>علیه السلام</small>
۲۱	سجده طولانی در نماز شب
۲۲	اعتدال در سلوک
۲۳	گزارش محتوا
۲۵	روز اول تا روز یازدهم: اهمیت نماز شب
۶۳	روز دوازدهم و سیزدهم: اهمیت نماز شب
۷۱	روز چهاردهم تا روز هفدهم: وقت نماز شب
۸۵	روز هجدهم تا روز بیستم: عوامل توفیق در نماز شب
۹۵	روز بیست و یکم و روز بیست و دوم: موانع نماز شب
۱۰۳	روز بیست و سوم تا روز بیست و ششم: پیامدهای ترک نماز شب
۱۱۷	روز بیست و هفتم تا روز سی و هشتم: آثار نماز شب
۱۵۷	روز سی و هشتم: آثار نماز شب
۱۶۰	روز سی و نهم و روز چهلم: سجده طولانی
۱۶۵	فهرست منابع

مقدمه

نماز، بَراق اهل سلوک

نماز معراج مؤمنین و سرچشمه معارف اصحاب عرفان و ارباب ایقان و منتهی بر بندگان از سوی محبوب حقیقی است؛ نماز فرصتی برای بندگان شوریده حال است تا از فرش عبودیت تا عرش ربوبیت را در نوردیده و تا «قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ»^۱ بالا روند.

سالک کوی دوست با تکبیره الاحرام، ظرف دل را از هرچه غیر اوست تطهیر نموده و در مقابل معبود یکتا با اغتنام فرصت دلدادگی، دل را به حقیقت نماز گره می زند و به مقام وصل محبوب می رسد؛ چنان که حق متعال به حضرت ختمی مرتبت صلی الله علیه و آله در حدیث شریف معراج می فرماید: «الآنَ وَصَلْتَ إِلَيَّ فَسِرِّ بِإِسْمِي»^۲.

انسان با سیر در مراتب نماز می تواند زنگارهای دل را کنار زده، گوهر درون خویش را بیابد و با سیر در درون و حقیقت خود به مطلق هستی راه یابد و عطش جاننش را سیراب سازد.

نماز مرکب سلوک و براق سیر الی الله است؛ نماز هم میزان است و هم مرقات؛ نماز میزان کمال انسانیت و حقیقت آن است. عروج در سفر معراج و صعود به اوج کمال و وصول به باب الله با

۱. النجم، ۹.

۲. علل الشرائع، ج ۲، ص ۳۱۵.

چون من از عشقِ رُحش بی خود و حیران گشتم
 خبر از واقعه لات و مناتم دادند
 من اگر کامروا گشتم و خوش دل، چه عجب؟
 مستحق بودم و اینها به زکاتم دادند
 بعد از این روی من و آینه حُسن نگار
 که در آنجا خبر از جلوه ذاتم دادند^۱

نفحات شب

رسول اکرم ﷺ می فرماید: «إِنَّ لِرَيْكُم فِي أَيَّامِ ذَهْرِكُمْ نَفَحَاتٍ فَتَعَرَّضُوا لَهُ لَعَلَّ أَنْ يُصِيبَكُمْ نَفْحَةٌ مِنْهَا فَلَا تَشْقَوْنَ بَعْدَهَا أَبَدًا»^۲. چه نفحه‌ای و چه فرصتی بهتر از نیمه‌های شب؟! اگر انسان از صمیم قلب خواستار او باشد، می‌یابد که هر شب این نسیم رحمت در حال وزیدن است: «وَلَكَّ فِي هَذَا اللَّيْلِ نَفْحَاتٌ وَجَوَائِزٌ وَعَطَايَا وَمَوَاهِبٌ تَمُنُّ بِهَا عَلَى مَنْ تَشَاءُ مِنْ عِبَادِكَ»^۳.

آن زمان که چشم غافلان در خواب رفته، عاشقان کوی دوست در نیمه‌های شب به مصداق آیه «تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا»^۴ خود را از بسترهای گرم و نرم رها نموده و با تمام وجودشان رو به درگاه معبود می‌آورند و سر بر آستان معشوق می‌سایند؛ و آنچه در دل دارند با او در میان می‌گذارند، با یاد او

۱. دیوان حافظ، غزل ۱۷۳.

۲. حکم النبى ﷺ، ج ۷، ص ۴۱۱؛ «همانا پروردگارتان در ایام زندگی شما برایتان نسیم‌های رحمت می‌فرستد؛ خود را در معرض این نسیم‌ها قرار دهد تا شاید به شما برسد و پس از آن هرگز بدبخت نخواهید شد».

۳. مصباح‌المتجهد، ج ۱، ص ۱۵۲؛ «و برای تو در این شب نسیم‌ها و جوایز و نعمت‌هایی است که بر هریک از بندگانت که بخواهی، منت خواهی گذاشت و به او عطا می‌نمایی».

۴. السجدة، ۱۶؛ «پهلوهایشان از خوابگاه‌هایشان دور می‌شود؛ در حالی که همواره پروردگارشان را به علت بیم از عذاب و امید به رحمت و پاداش می‌خوانند».

مرقات و نردبان نماز است؛ چنانچه اگر کسی بخواهد خودش را در ترازوی سنجش و محک قرار دهد که در نزد پروردگار چه جایگاهی دارد، بایستی در نماز خود اندیشه کند.

بر سالک الی الله لازم است خود را برای این سفر معنوی و معراج ایمانی مهیا کند و با عزم راسخ برای خروج از وادی حیرت و ورود به مراتب عین الیقین و بالاتر کمر همت بر بندد.

آری! اگر آدمی لذت انس با محبوب را بچشد، به راحتی در هیاهوی عالم دنیا دل از ظواهر این عالم جدا کرده و سرمایه اصلی خود را در راه او صرف می‌کند. آتشی که در درونش شعله‌ور است، جز با یاد او آرام نمی‌گیرد. دلیل لحظه شماری اهل معرفت برای نماز در این مهم نهفته است.

مگر می‌شود کسی خودش را عاشق بخواند ولی پایبند علائق محبوبش نباشد؟! مگر می‌شود کسی عاشق باشد ولی دوست دار انس و خلوت و مناجات با معشوق نباشد؟! عاشق اگر حقیقتاً عاشق است، آن به آن دنبال فرصتی برای خلوت با محبوب است تا شاید نفع‌آیی از او به مشام رسد و قلبش با نیم نگاه محبوب آرام گیرد و روحش به برخی از اسرار درون پرده راه یابد تا شاید نقاب از چهره برداشته و او را در دریای بی‌کران زیبایی‌هایش غرق کند و آن چنان آتش بر دلش اندازد که سر از پا نشناخته و بی‌محابا به عشق وصالش، دل به دریای محبت او زند و با نثار تمام هستی خود و به لقای تام نائل گردد.

دوش وقتِ سحر از غصّه نجاتم دادند

و اندر آن ظلمتِ شب، آبِ حیاتم دادند

بی‌خود از شعشعه پرتوِ ذاتم کردند

باده از جامِ تجلّی صفاتم دادند

چه مبارک سحری بود و چه فرخنده شبی!

آن شب قدر که این تازه براتم دادند

زنده‌اند و پیمانۀ قلب خود را از مهر او لبریز و سرشار می‌کنند.

نازپرورده تَنَعَّم نَبَرَد راه به دوست

عاشقی شیوۀ رندانِ بلاکش باشد^۱

وای بر انسانی که خواب است و غفلت تمام وجودش را فرا گرفته؛ او نمی‌داند چه گوهر باارزشی را از دست داده و متوجه نیست که چه ضرر عظیمی به او رسیده است! امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «لَا تَدْعُ قِيَامَ اللَّيْلِ فَإِنَّ الْمَعْبُودَ مَنْ غِيَنَ قِيَامَ اللَّيْلِ»^۲؛ چه خسرانی بالاتر از اینکه سعادت‌مندان و سحرخیزان، گوی سبقت را ربوندند و چون سبک‌بالان از این عالم خاکی جستند و در آسمان‌ها پر زدند، اما او در خواب غفلت ماند. آری! چشمان بیدارند که از این فرصت بهره می‌برند: «قَالَ امِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: سَهَرُ الْعُيُونِ بِذِكْرِ اللَّهِ فُرْصَةُ السُّعَدَاءِ وَ نَزْهَةُ الْأَوْلِيَاءِ»^۳.

امکان ندارد کسی در این مسیر بتواند قدم از قدم بردارد، مگر اینکه شب را مرکب خود قرار داده و مدارج و مراحل را با آن طی کند. امام حسن عسکری علیه السلام می‌فرماید: «إِنَّ الْوُصُولَ إِلَى اللَّهِ ﷻ سَفَرٌ لَا يُدْرِكُ إِلَّا بِأَمْتِطَاءِ اللَّيْلِ»^۴. عارف واصل و آیت حق، سید علی قاضی رحمته الله علیه می‌فرمود: تعجب از کسی است که می‌خواهد به کمال دست یابد، ولی برای نماز شب قیام نمی‌کند! ما نشنیدیم احدی بتواند به آن مقامات دست یابد، مگر به وسیله نماز شب.

نماز شب به حدی دارای آثار و برکات است که خداوند متعال برخلاف بسیاری از اعمال، ثواب و اجری برای آن بیان نکرده و از آن تعبیر به مایه روشنایی چشم نموده است: «فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا

۱. دیوان حافظ، غزل ۲۶۰.

۲. معانی الاخبار، ص ۳۴۲.

۳. تصنیف غررالحکم، ص ۳۱۹.

۴. بحار الأنوار، ج ۷۵، ص ۲۸۰.

أَخْفِي لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱﴾.

خدای متعال سحر را زمان مناجات و ملاقات خویش قرار داد تا سره از ناسره جدا شده و مشخص شود کسانی که لاف عاشقی سر می دهند، چقدر در ادعای خود صادقند! امام متقیان، حضرت علی علیه السلام فرمود: «إِنَّ الْمُؤْمِنَ مِنْ نَفْسِهِ فِي شُغْلِ وَ النَّاسِ مِنْهُ فِي رَاحَةٍ إِذَا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ افْتَرَسَ وَجْهَهُ وَ سَجَدَ لِلَّهِ ﷻ بِمَكَارِمِ بَدَنِهِ يَنْجِي الَّذِي خَلَقَهُ فِي فَكَاكِ رَقَبَتِهِ أَلَا فَهَكَذَا كُونُوا»^۲؛ عاشقی که در عشقش محکم و استوار است، در نیمه های شب با نهادن صورت بر خاک و گریه های شبانه، آتش بر دل عالم می زند و مراتبی را طی می کند که آن سرش ناپیدا!

در میان مکاتب اخلاقی، استفاده از فرصت شب در امور معنوی یک اصل است و تأکید بسیاری بر آن شده؛ دلیل آن، آثاری است که از یک سو بر خود شب و سحر بار می شود، از نظر فیزیکی و مادی؛ از طرف دیگر و مهم تر از آن، به دلیل فرصت خلوت و عزلتی است که در دل شب نهفته است. به این بیان که چون آدمی در طول روز با دیگران حشر و نشر دارد و درگیر مشغله های فراوانی می باشد، حتی در مسجد نیز خلوت به معنای واقعی تحقق پیدا نمی کند؛ اما نماز شب نماد تنهایی انسان در نیمه های شب و انس با پروردگار است؛ همان گونه که حضرت حق متعال به نبی مکرم اسلام ﷺ فرمود: «إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا ﴿۱﴾ إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا ﴿۲﴾».

۱. السجدة، ۱۷.

۲. الکافی، ج ۲، ص ۲۴۰؛ «همانا مؤمن مشغول به خویشتن است و مردم از دست او در امنیتند؛ هنگامی که شب پرده افکند، صورتش را روی زمین پهن می کند و برای حق متعال با بهترین جای بدن (پیشانی) به سجده می رود تا با خالق خویش برای رهایی از آتش مناجات کند؛ شما نیز چنین باشید!».

۳. المزمّل، ۶ و ۷.

دمی بادوست در خلوت به از صدسال در عشرت

من آزادی نمی‌خواهم که با یوسف به زندانم^۱
 مولای ما، امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرماید: «فی الإنفراد لعبادَةِ اللَّهِ كُنُوزُ
 الأبراج»^۲؛ در خلوت گزیدن برای عبادت خدا، گنجینه‌های سود
 است. خلوت کردن با پروردگار آن هنگام که محبوب می‌پسندد،
 سبب زدودن تیرگی‌های درون شده و قرین شدنش با سوز و آه و سر
 بر خاک گذاشتن شبانه، باعث زلال شدن مایه جان آدمی می‌شود.
 درون‌ها تیره شد باشد که از غیب چراغی برگردد خلوت نشینی
 نمی‌بینم نشاط عیش در کس نه درمان دلی نه درد دینی
 در میخانه بگشا تا بپرسیم مآل حال خود از پیش بینی^۳
 خلاصه آنکه اگر انسان قدم در راه انسانیت گذارده باید کمر
 همت بر بندد و با نماز شب در خلوت شبانه به استقبال مناجات
 با یگانه معبود خویش رود و دل به کسی بسپارد که همه چیز و
 همه کس اوست و لا غیر!

مقدمات بیداری سحر

نماز شب، یاد الهی است و انسان را محبوب حق می‌گرداند اما باید
 دانست که ابتدا باید پروردگار عالم، انسان را یاد کند تا او بتواند
 توفیق تهجد و بیداری و عبادت شبانگاهی را پیدا کند: «فَمَنْ أَرَادَ أَنْ
 يَذْكُرَ اللَّهَ تَعَالَى فَلْيَعْلَمْ أَنَّهُ مَا لَمْ يَذْكُرِ اللَّهُ الْعَبْدَ بِالتَّوْفِيقِ لِذِكْرِهِ لَا يَقْدِرُ
 الْعَبْدُ عَلَى ذِكْرِهِ»^۴. در واقع، سالک به دعوت الهی لبیک می‌گوید و
 خود را سزاوار رحمت خاصه حق متعال می‌گرداند. با این توضیح،
 روشن می‌شود که برای توفیق بیداری سحر باید مقدماتی را فراهم

۱. دیوان سعدی، غزل ۴۱۴.

۲. تصنیف غررالحکم، ص ۳۱۸.

۳. دیوان حافظ، غزل ۵۷۱.

۴. مصباح الشریعة، ص ۵۶.

نمود. به این بیان که اعمال و رفتار روزانه انسان مؤثر در توفیقات شبانه اوست. هر مقدار انسان در روز مراقب اعمال، رفتار، حرکات و سکنت خویش بیشتر باشد، آمادگی و توفیق بیشتری برای نماز شب خواهد داشت.

اول. ترک گناه

از جمله مواردی که سالک باید در رعایت آن تمام کوشش خود را به کار گیرد، ترک معاصی است. ائمه اطهار علیهم السلام در روایات متعددی گناهان را از موانع اصلی نماز شب برشمرده‌اند. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «إِنَّ الرَّجُلَ يَذْنِبُ الذَّنْبَ فَيَحْرُمُ صَلَاةَ اللَّيْلِ وَإِنَّ الْعَمَلَ السَّيِّئَ أَسْرَعُ فِي صَاحِبِهِ مِنَ السَّكِينِ فِي اللَّحْمِ»^۱. امیرالمؤمنین علیه السلام در پاسخ به آن شخصی است که گفت: من از نماز شب محروم شده‌ام، فرمود: «أَنْتَ رَجُلٌ قَدْ قَيَّدَتْكَ ذُنُوبُكَ»^۲.

گناه مانند لکه‌ای بر لوح قلب انسان می‌نشیند. سالک اگر چاره‌ای نیندیشد و بر آن پافشاری نماید، لحظه به لحظه در تاریکی بیشتری فرو می‌رود تا جایی که تمام قلبش را فرا می‌گیرد و او را از رسیدن به مقامات معنوی و قرارگرفتن در مسیر فطری توحیدی باز می‌دارد.

دوم. نظم در امور

نظم در امور یعنی مدیریت زمان و برنامه‌ریزی دقیق و قوی. این مورد به قدری اهمیت دارد که امیرالمؤمنین علیه السلام بعد از سفارش به تقوای الهی توصیه به آن دارد: «أَوْصِيكُمْ بِحَمِيمٍ وَوَالِدِي وَأَهْلِي وَمَنْ بَلَغَهُ كِتَابِي بِتَقْوَى اللَّهِ وَنَظْمِ أَمْرِكُمْ»^۳.

۱. الکافی، ج ۲، ص ۲۷۲.

۲. میزان الحکمة، ج ۶، ص ۳۴۲.

۳. نهج البلاغة، ص ۴۲۱.

گاهی اوقات عدم استراحت کافی در روز و خستگی مفرط سبب جاماندن از قافله عشاق می‌شود. امام صادق ع می‌فرماید: «اسْتَعِينُوا بِطَعَامِ السَّحْرِ عَلَى صَوْمِ النَّهَارِ وَبِقِيلُولَةِ النَّهَارِ عَلَى قِيَامِ اللَّيْلِ»^۱. نکته بسیار مهمی که باید به آن پرداخته شود این است که عده‌ای بیداری شب را دشوار می‌دانند؛ حال آنکه با نگاه دقیق‌تر مشخص می‌شود که نداشتن برنامه خواب منظم در شب یا دیرخوابیدن موجب محرومیت از فیض نماز شب می‌شود. آیت‌الله بهجت رحمته می‌فرماید: در تعبدیات از ما کوه‌کندن (کار دشوار و طاقت فرسا) نخواسته‌اند؛ سخت‌ترینش نماز شب است که در حقیقت، تعیین وقت خواب است، نه اصل بی‌خوابی؛ نیم ساعت زودتر بخواب تا زودتر بیدار شوی!^۲

نظم در امور هم به برنامه‌های روزانه انسان قوام می‌دهد و سبب می‌شود سالک در انجام امور معنوی با نشاط بیشتری عمل کند. هر مقدار این مهم در او تقویت شود، بهره‌وی از تعبدیات و خصوصاً نماز شب بالا خواهد رفت؛ چرا که نشاط یک امر قلبی و درونی است و هر قدر نشاط بیشتر باشد، کشش قلبی و درونی برای انجام آن بیشتر است. سالک باید در ملکه نمودن این حالات سعی خود را مبذول دارد و در برطرف‌سازی عادات و رفتارهای دست و پاگیر گذشته، تمام همتش را به کار گیرد.

سوم. اعتدال در تغذیه

سالک باید توجه داشته باشد که پرخوری هم به جسم او آسیب می‌رساند و باعث بروز امراض بسیار زیادی در او می‌شود و هم به دلیل سنگینی معده در آخر شب، مانع سبک‌بالی روح برای

۱. مجموعه ورام، ج ۲، ص ۲۳۶.

۲. در محضر بهجت، ج ۲، ص ۱۷۰.

پرواز در سحر خواهد شد. بنابراین، توجه به تغذیه و رعایت حال مناسب جسم، یکی از ملزومات مهیاشدن برای نماز شب است. علاوه بر آن، روح اسلام با این موضوع مغایرت دارد؛ چون پرخوری یعنی بهادادن به جنبه حیوانیت و نفسانیت انسان؛ و اساس سلوک، مدیریت نفس اماره و پا گذاشتن بر نفسانیت و انانیت برای رسیدن به کمال غایی است. آن مرد الهی، جناب میرزا جواد آقا ملک تبریزی رحمته الله علیه می فرمود: کسانی که خواب را بر نماز شب ترجیح می دهند، چند دسته هستند: دسته‌ای از آنها اول شب را به شب نشینی و بیهودگی به نیمه می‌رسانند و معده خود را تا به حلقوم از خوردنی‌ها پر می‌کنند و سپس در بستر نرم و مکان راحتی به خواب می‌روند. چنین کسی مسلماً برای نماز شب بیدار نخواهد شد؛ زیرا او از ابتدای شب اسباب خواب را فراهم کرده است؛ بلکه می‌توان گفت: او به قصد بیدار شدن به خواب نرفته تا بیدار شود؛ زیرا پرخوری سبب بخار معده و سستی می‌شود و آن هم موجب خواب زیاد است و بیدار بودن اول شب از اسباب خواب آخر شب می‌باشد. همچنین معصیت در اول شب از اسباب خواب در آخر شب است و همین‌طور بستر نرم و راحت موجب زیادی خواب و سنگینی آن می‌شود. چنین کسی اگر بیدار نشدن را بهانه کند، عذرش مردود خواهد بود. مثل چنین کسی، مثل کسی است که دوایی که موجب زایل شدن عقل است را در وقت نماز بیاشامد و سپس عذر بیاورد که در وقت نماز به هوش نبوده است.^۱

معده را پر کرده‌ای دوش از خمیر و از فطیر

خواب آمد چشم پر شد کانچ می جستی بگير

بعد پر خوردن چه آید خواب غفلت یا حدث

یار بادنجان چه باشد سرکه باشد یا که سیر

سوز اگر از روح خواهی خواجه کم کن لقمه را
لیک اگر خواهی ببری پای را برکش ز قیر^۱

چهارم. مراقبه و محاسبه

به جرئت می‌توان ادعا نمود که مهم‌ترین مقدمه برای سحرخیزی و تهجد، مراقبه در طول روز و محاسبه آخر شب است. شخصی که دغدغه‌اش بیداری در سحر است، از وقتی که چشم باز می‌کند مراقب اعمالی است که از او سر می‌زند تا مبادا مرتکب معصیت شود. او در آخر شب نیز به مصداق کلام مولایش عَلَيْهِ السَّلَام که فرمود: «حَاسِبُوا أَنْفُسَكُمْ قَبْلَ أَنْ تُحَاسَبُوا»^۲، تمامی اعمالش را در ترازوی حساب قرار می‌دهد تا اگر سهواً مرتکب خطایی شده، با استغفار و توبه، آن گناه و آثارش را از قلب خود پاک کند و مانع از زنگار دل شود.

پنجم. عشق به دیدار و لقای محبوب تهجد

خوشا به حال کسی که دلش پر می‌کشد برای خلوت شبانه و مناجات با محبوب! خوشا به حال کسی که دلشوره یار را دارد! خوشا به حال کسی که عاشق پروردگار خویش است! از میرزا جواد آقا ملکی تبریزی رحمته الله علیه نقل است که ایشان می‌فرمود: من به عشق نماز شب می‌خوابم!

آدم باید عاشق باشد. عاشق که خواب ندارد! عاشق که باشی به یقین می‌رسی، مانند حارثه بن مالک. وقتی حضرت رسول صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او را با حالی شوریده در مسجد دید، پرسید: حالت چطور است؟ پاسخ داد: به یقین رسیده‌ام؛ نشانه‌اش این است که شب‌ها خوابم نمی‌برد.^۳

۱. دیوان کبیر شمس، ص ۴۲۴.

۲. تصنیف غررالحکم، ص ۲۳۶.

۳. الکافی، ج ۲، ص ۵۳.

ای مرغ سحر عشق ز پروانه بیاموز
کان سوخته را جان شد و آواز نیامد^۱

مداومت بر سحرخیزی

مطلب اصلی در نماز شب، اهتمام جدی به انجام آن و مداومت بر این امر است؛ «قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام: مَنْ دَاوَمَ عَلَى صَلَاةِ اللَّيْلِ وَالْوَتْرِ وَ اسْتَعْفَرَ اللَّهَ فِي كُلِّ وَتْرٍ سَبْعِينَ مَرَّةً ثُمَّ وَاظَبَ عَلَى ذَلِكَ سَنَةً كُتِبَ مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَشْحَارِ»^۲.

باید توجه داشت که وقت نافله شب از نیمه شب شروع می‌شود و ادای آن در سحر (یک‌سوم آخر شب تا هنگام اذان صبح) بهتر است؛ بلکه هر قدر به طلوع فجر و اذان صبح نزدیک‌تر باشد، بهتر است.^۳ اگر کسی چهار رکعت از نماز شب را بخواند و اذان صبح گفته شود، می‌تواند مابقی را قبل از نماز صبح به نیت ادا بخواند و سپس نافله و نماز صبح را به جا آورد.^۴

تمامی این شیوه‌ها و راهکارها در راستای مداومت و ورزیدن بر انجام نماز شب است که از ضروریات سلوک می‌باشد. سالک باید با خود عهد ببندد که به هیچ عنوان این مهم از او فوت نشود، حتی در زمان مسافرت، در حال رانندگی، در قطار و هواپیما و... که نمی‌توان با آداب خاص مربوطه آن را خواند. در آن حال می‌توان نماز شب را در حال حرکت یا خوابیده و یا نشسته به جا آورد. با این همه، اگر در ادای آن دچار مشکل شد، مایوس نشود

۱. گلستان سعدی، دیباچه.

۲. بحار الأنوار، ج ۸۴، ص ۲۲۵.

۳. «به فتوای آیت‌الله سیستانی رحمته الله علیه، وقت نماز شب از ابتدای شب تا اذان صبح می‌باشد و هر چه به اذان صبح نزدیکتر باشد، بهتر است»؛ به نقل از: سایت رسمی معظّم له به آدرس: www.sistani.org.

۴. استفتانات جدید (آیت‌الله مکارم شیرازی رحمته الله علیه)، ج ۲، ص ۶۹.

و تمام توان خود را به کار گیرد و از خدای متعال توفیق تهجد را عاجزانه طلب کند؛ به امید آنکه شامل رحمت پروردگار شود. مهم این است که شخص با مداومت ورزیدن بر نماز شب، ناامید از نائل شدن به فیض عظیم آن نباشد و در سایه مداومت بر آن به آثارش نائل گردد.

مولا امیرالمؤمنین علی علیه السلام می فرماید: «قَلِيلٌ تَدُومُ عَلَيْهِ أَرْجَى مِنْ كَثِيرٍ مَمْلُوءٍ مِنْهُ»^۱. اصرار بر نماز شب به قدری دارای اهمیت است که علمای اخلاق می فرمایند: اگر شخصی موفق به ادای نماز شب در زمان خودش نشد، حتما قضای آن را به جا آورد. کما اینکه در روایات، بسیار بر آن تاکید شده و مورد توجه قرار گرفته است. رسول اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَيُبَآهِ مَلَائِكَتَهُ بِالْعَبْدِ يَقْضِي صَلَاةَ اللَّيْلِ بِالنَّهَارِ؛ فَيَقُولُ: يَا مَلَائِكَتِي انظُرُوا إِلَى عَبْدِي يَقْضِي مَا لَمْ أَقْضِصْهُ عَلَيْهِ أَشْهَدُكُمْ أَنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُ»^۲.

نجوای عاشقانه با محبوب

نماز شب تحفه‌ای از جانب محبوب برای محبین بارگاه دوست است و عاشق هیچ‌گاه فرصت ملاقات و مناجات خصوصی با معشوق را از دست نخواهد داد. از این رو، نماز شب برای اولیای الهی بهترین دقایق شبانه‌روز است. ایشان خاشعانه و با حضور قلب، خود را در بارگاه ربوبی عرضه می‌کنند تا موجبات رضای حضرت حق را فراهم آورند.

در حالات مرحوم میرزا جوادآقا ملک تبریزی رحمته الله علیه آن مرد الهی این‌چنین ذکر شده که هرگاه برای شب زنده‌داری بیدار می‌شد، ضمن اجرای آداب و دستورات برخاستن از خواب از قبیل

۱. نهج البلاغه، ص ۵۲۵.

۲. من لایحضره الفقیه، ج ۱، ص ۴۹۸.

سجده و دعا، مدتی در بسترش گریه می‌کرد. سپس بیرون می‌آمد و به اطراف آسمان نگاه می‌کرد و آیات پایانی سوره آل عمران^۱ را می‌خواند و سر به دیوار می‌گذاشت و مدتی گریه می‌کرد؛ سپس برای وضوگرفتن آماده می‌شد و در کنار حوض می‌نشست و گریه می‌کرد. از هنگام بیدارشدن تا برگشتن به محل نماز چند جا می‌نشست و بلند می‌شد و گریه می‌کرد؛ وقتی که وضو می‌گرفت و به مصلايش می‌رسید و سرگرم شب زنده‌داری می‌شد، حالش خیلی منقلب می‌شد. او در نمازها مخصوصاً در دعای قنوت گریه‌های طولانی داشت تا آنجا که بعضی ایشان را جزء بکائین عصر به شمار آورده‌اند.^۲

شاید شنیدن سرگذشت زندگی این بزرگواران در وهله اول، حکایت از سختی این امر و دور از دسترس بودن آن داشته باشد، ولی حقیقت آن است که سالک مجذوب پروردگار، خواب به چشمانش حرام می‌شود و به جایی می‌رسد که تمام شب را بیدار می‌ماند و به راز و نیاز و خلوت شبانه می‌پردازد و نمازهای طولانی با اذکار زیاد اصلاً برایش سخت نیست. آیت‌الله بهجت رحمته‌الله علیه می‌فرمود: آقای به نقل از پدرش می‌گفت: شبی بنا گذاشتم تعداد کسانی که در حرم حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام در قنوت وتر نماز شبشان دعای ابوحمزه می‌خوانند را بشمارم. حدود پنجاه نفر بودند!^۳

۱. مستحب است انسان پس از بیداری برای تهجد شبانگاهی، آیات ۱۸۹ تا ۱۹۴ سوره آل عمران را بخواند: «وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۱۸۹ إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ۱۹۰ الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَ قُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ قِنَا عَذَابَ النَّارِ ۱۹۱ رَبَّنَا إِنَّكَ مَن ذُجِلَ النَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن أَنْصَارٍ ۱۹۲ رَبَّنَا إِنَّنَا سَيِّئَاتِنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَقَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ ۱۹۳ رَبَّنَا وَآتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ».

۲. مردی از ملکوت، ص ۵۵.

۳. در محضر بهجت، ج ۲، ص ۳۴۱.

کیفیت نماز شب

نماز شب یازده رکعت است؛ هر دو رکعت به یک سلام؛ که گاه به همه این یازده رکعت «نماز شب» گفته می شود و گاه هشت رکعت اول نماز شب و دو رکعت بعدی «نماز شفع» و یک رکعت آخر «وتر» نامیده می شود. در هر رکعت از این یازده رکعت می توان بعد از سوره حمد هر سوره ای را به دلخواه خواند اما مستحب است در رکعت اول از هشت رکعت نماز شب، بعد از حمد سی بار سوره توحید و در رکعت دوم سوره کافرون را بخواند و در بقیه شش رکعت نیز بعد از حمد سوره های بلند را - اگر وقت دارد - بخواند. اگر حفظ نیست می تواند از روی قرآن بخواند. در دو رکعت نماز شفع بعد از حمد، سوره توحید؛ و یا در هریک از دو رکعت بعد از حمد، یکی از دو سوره معوذتین (سوره های فلق و ناس) را بخواند و در وتر، بعد از حمد، سوره توحید را سه بار و نیز معوذتین را بخواند.^۱

نماز شب امام رضا علیه السلام

چقدر شیرین است که به تاسی از مولایمان، حضرت رضا علیه السلام نماز شب بخوانیم. روش ایشان چنین بود که ثلث آخر شب از بسترش برمی خواست و تسبیح و حمد و تکبیر و استغفار می گفت. مسواک می زد، وضو می گرفت و سپس به نماز شب می ایستاد. در رکعت اول و دوم، یک بار «حمد» و سی بار «توحید» را می خواند. سپس چهار رکعت نماز جناب جعفر علیه السلام را نیز می خواند و آن را جزء نماز شب به حساب می آورد. در رکعت هفتم، سوره ملک و در رکعت

۱. مفتاح الفلاح، ص ۳۲۴؛ به نقل از آداب المریدین، ص ۶۲. اساساً درباره کیفیت نماز شب و دعاهای وارده پس از هر دو رکعت و همچنین دعاهاى وارده در قنوت نماز وتر، مطالب مفصلى در صفحات ۶۲ الی ۱۰۲ در کتاب «آداب المریدین» (اثر استاد محمدتقی فیاض بخش و استاد روحی) آمده است که مخاطبین محترم شایسته است به این کتاب وزین رجوع نمایند.

هشتم، سوره انسان را قرائت می‌فرمود و بعد از آن، برمی‌خاست و دو رکعت نماز شفع می‌گزارد که هر رکعت آن یک بار حمد و سه بار سوره توحید می‌خواند. هنگامی که سلام می‌داد، بر می‌خاست و یک رکعت نماز وتر را با توجهی تمام می‌گزارد و در آن یک بار حمد، سه بار سوره توحید، یک بار سوره فلق و یک بار سوره ناس می‌خواند و در قنوت آن نیز ادعیه مخصوص به آن را قرائت می‌فرمود.^۱

سجده طولانی در نماز شب

سجده یکی از کامل‌ترین و زیباترین صورت‌ها و قالب‌های عبادت است. سجده اظهار نهایت درجه خضوع و خشوع در برابر معبود است. سجده یکی از برترین حالات آدمی است که به زیبایی، عبودیت بنده را به تصویر می‌کشد. خداوند ﷻ در سوره مبارکه حج می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ»^۲.

سر اهمیت سجده از نظر خضوع و خشوع در همین نکته نهفته است که انسان شریف‌ترین اعضای بدن خود را در برابر عظمت ربوبی بر زمین مادی کم‌ارزش قرار می‌دهد.

کسی که سر به سجده می‌گذارد باید بداند که از هر زمانی بیشتر به پروردگار خویش نزدیک است. سجده اوج تقرب بنده به پروردگار خویش است و به همین جهت، امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ إِلَى اللَّهِ ﷻ وَهُوَ سَاجِدٌ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ﴾»^۳.

دعاها در سجده مستجاب می‌گردند و گناهان با سجده‌های

۱. ر.ک: عیون أخبار الرضا علیه السلام، ج ۲، ص ۱۸۱.

۲. الحج، ۷۷؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! رکوع کنید و سجده کنید و پروردگارتان را بپرستید و نیکی کنید! شاید رستگار شوید.

۳. من لایحضره الفقیه، ج ۱، ص ۲۰۹.

طولانی بخشیده می‌شوند. شخصی خدمت رسول خدا ﷺ رسید و عرض کرد: گناهانم بسیار و عملم اندک است. حضرت فرمود: «أَكْثِرِ السُّجُودَ فَإِنَّهُ يَحُطُّ الذُّنُوبَ كَمَا تَحُطُّ الرِّيحُ وَرَقَ الشَّجَرِ»^۱.

سجده از اعمالی است که بسیار برای ابلیس ناخوشایند است. امیرالمؤمنین علی علیه السلام دلیلش را چنین می‌فرماید: سجده را طول دهید! زیرا هیچ چیزی برای ابلیس سخت‌تر و ناخوشایندتر از این نیست که فرزند آدم را در حال سجده ببیند؛ چرا که به او فرمان سجده داده شد اما سرپیچی کرد.^۲

سجده مرکز اتصال انسان با حقیقت عالم هستی است. بنده ساجد دل از این عالم مادی جدا کرده و هیچ حائلی میان خود و معبودش نمی‌بیند. سالک راه حق، آن‌سان که سر بر سجده می‌گذارد، ذره ذره می‌شود تا تمام ذرات وجودش افتخار خاکساری درگاه ربوبی را داشته باشد؛ او در ملکوت اعلا در فضای لامتناهی افلاکیان، مست غمزه‌ها و عشوه‌های محبوب خویش است.

مؤمن اندر سجده چون گیرد قرار

می‌شود هم‌راز با پروردگار

پس اگر در سجده خودداری کند

اشک ریزد، ناله و زاری کند

سجده او مایه غفران شود

درد بی درمان او درمان شود

اعتدال در سلوک

عبادت باید با نشاط انجام گیرد و در نتیجه، سالک نباید خود را در دستورات سلوکی و عبادات تحت فشار قرار دهد؛ به طوری که

۱. الأمالی (للصدوق)، ص ۴۹۹.

۲. الخصال، ج ۲، ص ۶۱۶.

بعد از مدتی دیگر هیچ رغبتی به آن نداشته باشد. لذا باید از کم شروع کند و یازده رکعت را با تشریفات کمتری بخواند. بعد از مدتی که طبعش با بیداری سحر خو گرفت، به مرور، زمان نماز شب را بیشتر کند و به آداب و اذکار خاص آن اهتمام بیشتری داشته باشد.

صبح است ساقیا قدحی پر شراب کن

دور فلک درنگ ندارد شتاب کن

ز آن پیشتر که عالم فانی شود خراب

ما را ز جام باده گلگون خراب کن

خورشید می ز مشرق ساغر طلوع کرد

گر برگ عیش می طلبی ترک خواب کن

ایام گل چو عمر به رفتن شتاب کرد

ساقی به دور باده گلگون شتاب کن^۱

گزارش محتوا

در مجلدات قلبی چنین مطرح شد که در مکتب تربیتی علامه طباطبایی رحمته الله علیه دستوراتی مطرح می شود که سالک باید این دستورات را در وجودش ملکه گرداند تا نتایج و آثار هر یک را ببیند. به بیان دیگر، هر انسانی که بخواهد قدم در سلوک الی الله بگذارد باید به این دستورات ملتزم باشد تا بتواند به مراتب عالی انسانی نائل آید. مجموعه «دستورات اخلاق توحیدی» درصدد تبیین این دستورات در حد میسور است. یکی از مهمترین دستورات، نماز شب است که هر مقدار جدیت در انجام آن باشد، تأثیر عمیق تری بر روح سالک می گذارد. بر همین اساس این مجلد با محتوای یک اربعین درباره «نماز شب» تنظیم شده و محتوای آن با محورهای زیر سامان یافته است:

- جایگاه و اهمیت نماز شب: بیست روز؛
- موانع نماز شب: دو روز؛
- پیامدهای ترک نماز شب: چهار روز؛
- آثار نماز شب: دوازده روز؛
- سجده طولانی: دو روز.

روز اول: اهمیت نماز شب

مناجات در دل شب

﴿يَا أَيُّهَا الْمَرْمَلُ ﴿۱﴾ قُمْ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿۲﴾ نِصْفَهُ أَوْ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا ﴿۳﴾ أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا ﴿۴﴾﴾

«ای جامه بر خود پیچیده! (۱) شب را جز اندکی برخیز؛ (۲) نصف شب یا اندکی از نصف بکاه؛ (۳) یا بر نصف بیفز!»

مرکب راهوار سلوک

«قَالَ الْإِمَامُ الْعَسْكَرِيُّ عليه السلام: إِنَّ الْوُصُولَ إِلَى اللَّهِ ﷻ سَفَرٌ لَا يُدْرِكُ إِلَّا بِأَمِطَاءِ اللَّيْلِ.»^۱

«امام عسکری عليه السلام می فرماید: رسیدن به مقام قرب الهی، سفری است که جز با مرکب شب‌زنده‌داری به دست نمی‌آید.»

سخن آیت‌الله سیدعلی آقایی قاضی رحمته الله علیه

اما نماز شب! پس برای مؤمنین هیچ چاره و گریزی از آن نیست. تعجب از کسی است که می‌خواهد به کمال دست یابد، ولی برای نماز شب قیام نمی‌کند! ما نشنیدیم احدی بتواند به آن مقامات دست یابد، مگر به وسیله نماز شب.^۳

شد گاه وصل دلداری، قُمْ أَيُّهَا الْمَرْمَلُ!

آمد زمان دیدار، قُمْ أَيُّهَا الْمَرْمَلُ!

وقت سفر رسیده، یعنی سحر رسیده

بیدار باش دیدار، قُمْ أَيُّهَا الْمَرْمَلُ!

۱. المزمّل، ۱-۴.

۲. بحار الأنوار، ج ۷۵، ص ۳۸۰.

۳. چهل‌نامه عرفانی، ص ۲۶.

مستانه گریه سر کن، غم از دلت به در کن
هشیار باش هشیار، قُمْ أَيُّهَا الْمَرْمَلُ!

لوازم سفر به سوی خدا

گویند: کسی از مردان خدا با همراهانش در یکی از منازل نزدیک «منا» اُتراق کرده بود. چون پاسی از شب گذشت، برای نماز شب از خواب برخاست و دید همه خوابند. آنان را آواز داد: ای راهگذران که برای آسودن کوتاه، درنگ کرده و دم گرفته‌اید! آیا برآیند که همه شب را در خواب بمانید؟ پس چگونه کوچ می‌کنید و از این منزل می‌گذرید؟!

از بانگ او همه از خواب بیدار شدند، وضو گرفته و در دامن سحر به نماز ایستادند و بر رحمت خدایی دست رساندند. چون سپیده سر بر آورد، گفت: «عِنْدَ الصَّبَاحِ يُحْمَدُ الْقَوْمَ السَّرِيَّ»؛ صبحگاهان، شبروان ستایش می‌شوند.^۲

شهید سلیمانی

زیاد به منزل حاج قاسم می‌رفتم و می‌آمدم. گاهی شب هم می‌ماندم. یادم هست نیمه‌های شب با صدای حاجی از خواب بیدار می‌شدم. فاصله اتاق حاجی تا اتاق مهمان کم نبود؛ اما صدای گریه و ناله اش می‌آمد. او که پای سجاده می‌نشست، غرق خلوت با خدا می‌شد؛ اصلاً این دنیا را یادش می‌رفت و به حال خودش بود؛ گریه می‌کرد، ناله می‌کرد، ضجه می‌زد، بندگی می‌کرد برای خدا. با خودم می‌گفتم: کجای دنیا یک سرلشکر نظامی، یک عارف حقیقی است؟!^۳

۱. دیوان اشعار علامه حسن‌زاده، ص ۱۳۹.

۲. شب مردان خدا، ص ۵۲.

۳. سلیمانی عزیز، ص ۱۴۱.

«اللَّهُمَّ لَا تُؤْمِي مَكْرَكَ وَلَا تُنْسِنِي ذِكْرَكَ وَلَا تَجْعَلْنِي مِنَ الْغَافِلِينَ.»
«خدایا! مرا از مکر خود آسوده مدار و یاد خودت را فراموشم مکن و مرا از
گروه غافلان قرار مده!»

۱. الکافی، ج ۲، ص ۵۴۰؛ نبی مکرم اسلام ﷺ فرموده است: کسی که می‌خواهد برای نماز شب بیدار شود، این دعا را بخواند، خداوند متعال ملکی را برای بیداری او مأمور می‌گرداند.

روز دوم: اهمیت نماز شب

عبادت شبانه از سر بیم و امید

«تَتَجَافَى جُنُوبَهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ»^۱
«پهلوهایشان از خوابگاه‌هایشان دور می‌شود؛ در حالی که همواره پروردگارشان را به علت بیم و امید می‌خوانند و از آنچه آنان را روزی داده‌ایم، انفاق می‌کنند.»

فرصتی گرانبها

«قَالَ الْإِمَامُ عَلِيُّ عليه السلام: سَهْرُ الْعُيُونِ بِذِكْرِ اللَّهِ فُرْصَةٌ السُّعْدَاءِ وَنُزْهَةٌ الْأَوْلِيَاءِ.»^۲
«حضرت علی عليه السلام فرمود: بیداری شبانگاهی دیدگان با یاد خدا، فرصتی برای سعادت‌مندان و تفریحی برای دوستان خداست.»

سخن مقام معظم رهبری علیه السلام

تا آنجا که می‌توانید نماز شب بخوانید! هرچه می‌توانید خودتان را بسازید! هم از لحاظ فکری بسازید، هم از لحاظ ایمانی؛ هم فکر را درست کنید، هم ایمان و دل را؛ با خدا انس داشته باشید؛ تا آنجایی که می‌توانید، نماز شب بخوانید!^۳

هان بنازم همت آنان که در شب‌های تار
کارشان غیر از نماز و ذکر و فکر یار نیست
جز رضای حق نمی‌خواهند در راز و نیاز
قصد ایشان غیر قرب حضرت دادر نیست^۴

۱. السجدة، ۱۶.

۲. تصنیف غررالحکم، ص ۳۱۹.

۳. خلوت انس، ص ۶۰.

۴. دیوان طوطی همدانی، ص ۵۴.